

333

Ötven éve az olvasók szolgálatában

(A Szabó Ervin Könyvtár jubileumára)

Ki hitte vajjon 1904. október 15-én, amikor a Városháza északi szárnyának első emeletén megnyitotta ajtait az újjászervezett Fővárosi Könyvtár, hogy ebből a kicsi könyvtárból rövid másfél évtized alatt Budapest, sőt Magyarország legjelentékenyebb nyilvános könyvtári szervezete lesz? Csak az újonnan kinevezett könyvtárosok, Szabó Ervin és munkatársai hishettek ebben. Az ő hallatlanul sokoldalú és lelkes könyvtárosi egyéniségük rányomta bélyegét a könyvtár rohamos fejlődésére.

Szabó Ervin és munkatársai sorrajárták Európa és az Egyesült Államok nagyobb nyilvános könyvtárait; a szerzett tapasztalatokból hasznosították, amit itthon lehetett. Bevezették a nemzetközi tizedes osztályozást, viszonylag könnyen kezelhető katalógusrendszert építettek fel, és az akkori zárt jellegű könyvtárakkal ellentétben hozzáálltak egy modern, nyilvános könyvtári szervezettel kialakításához. Amikor 1914-ben a könyvtár a Papnövelde utcai nagyobb helyiségbe költözött, Szabó Ervin így adott programmot:

»A Városi Könyvtár... nyilvános könyvtár, mely a fősúlyt a nagyközönség olvasószükségletének kielégítésére fordítja, emellett központjában társadalomtudományi szakkönyvtárat tart fenn...«

Más könyvtárakból annak idején csak közismert személyek kölcsönözhetek könyvet, akiknek állásuk, vagyonuk garanciául szolgált. Vagy le kellett tenni a könyv teljes árát zálogul. A szocialista Szabó Ervin ebbe nem nyugodhatott bele. Könyvtári szabályzata korában egyedülálló volt. Egyik pontját érdemes idézni:

Tagok lehetnek. »...Munkások, kereskedelmi vagy ipari alkalmazottak, akiknek kölcsönzéséért valamely szakszervelet felelősséget vállal. Evégből megegyezésre léptünk a különböző szakszervezeti vezetőségekkel; minden munkás, aki a könyvtárból könyvet akar kivenni, saját szakszerveletében kölcsönzésre jogosító elismervényt kap, amely igazolásul szolgál, és amelyet a könyvtárban a kölcsönzés tartamára biztosítékul őrzünk...«

Szabó Ervin vetette meg az alapját a könyvtár híres fiókhálózatának, ő létesített először munkáskerületben könyvtárat, és az Állatkertben csacsifogatú mozgókönyvtárat. Az első világháború idején következetesen harcolt a békéért, igazgatói szobájában antimilitarista központ alakult ki. Egyik cikkében így vallott: »...a könyvtárosnak csak egy álláspontja lehet és pedig csak háborúellenes.« Lukács György azt írja egy helyütt a Gábor Andorról emlékező cikkében: »...1916 telén találkoztunk először. Szabó Ervin hívott össze néhány magyar író (Babits Mihályt, Balázs Bélát, Gábor Andort és engem), beszélgetni arról, mit tehetnének a magyar írók a háború ellen?«

A beteljesülést nem érthette meg a munkásmozgalom nagy harcosa. A forradalom előtt, 1918. szeptember 29-én, 41 éves korában elhunyt.

Munkatársai folytatták művét. Októberben a Városi Könyvtárban gyűlt egybe a fővárosi antimilitarista értelmiség, hogy »Európa Lovagjai« néven háborúellenes szervezetet alapítsanak. Ugyancsak itt tartották első értekezletüket a »Vörösmarty (irodalmi) Akadémia« alapító tagjai: Ady, Babits, Gárdonyi, Karinthy, Krúdy, Kosztolányi, Móricz Zsigmond és mások,

Gazdag forradalmi-nevelő és népművelési múltjának megfelelően a könyvtár kiemelkedő szerepet játszott a Tanácsköztársaság kultúrpolitikájában. Mindjárt az első napokban a Fővárosi Népbizottság elrendeli, hogy: »...a Fővárosi Nyilvános Könyvtár a budapesti könyvtárügy szervezőjének emlékére Szabó Ervin Könyvtárnak neveztessek el...« A Budapesti Forradalmi Munkás és Katonatanács ugyanakkor felkéri a könyvtár vezetését, hogy feladatait: »...a könyvtár nagy újjászervezőjének, Szabó Ervinnek szellemében oldja meg...

A Közoktatásügyi Népbizottság »a kontinens legnagyobb szocialista könyvtárává« akarta fejleszteni a könyvtárat, egy rendelet pedig a következőket tartalmazta: »Budapest könyvtárügyét teljesen a proletárművelődés szolgálatába kívánjuk állítani. Be kell hálózni az egész várost közművelődési könyvtárakkal és szakkönyvtárakkal, úgy hogy a város dolgozó népe mindenütt ráakadjon a tanulás centrumaira... Felhívjuk a Szabó Ervin Könyvtár vezetését, hogy a könyvtár nagy újjászervezőjének munkáját továbbépítve, haladéktalanul kezdje meg a budapesti fiókkönyvtárhálózat kiépítését, gyári munkáskönyvtárak és mozgókönyvtárak szervezését...«

A Tanácsköztársaság bukásával vége szakadt a könyvtár nagyarányú fejlődésének is. Horthyék kultúrát tipró uralma alatt nagyot zuhant a könyvtár munkája. A vezetésnek legfőbb gondja az volt, hogy fegyelmi elé állítsa s elbocsássa Szabó Ervin volt munkatársait. Selejtlistát szerkesztettek, melynek segítségével nemcsak a »kimondottan kommunista«, de a »kommunista szellemű« könyveket is elzárták az olvasók elől. A listán Szabó Ervin művei is szerepeltek, de a könyvtárosok egyöntetű felháborodása miatt az alapító könyveit végül is fölmentették. A fiókkönyvtárakat teletöltték bestsellerekkel, a központot okkultista és egyházbölcseleti művekkel. A költségvetést évről évre csökkentették. Horthyéknak háborús készülődésre kellett a pénz. Az antidemokratikus könyvtárpolitika hamarosan érezette hatását, 1938-ban még 3538 ipari munkás olvasója volt a könyvtárnak, 1941-ben már csak 1961. A nép elfordult a könyvtártól. . .

Amit Szabó Ervin megálmodott, amihez a Tanácsköztársaság hozzáfogott — mindaz napjainkban válik valóra.

Háborús pusztulást, törött ablakokat, összetört polcokat, két összebombázott fiókkönyvtárat hagytott örökül a Horthy-korszak. Javában tartott még Budapest ostroma, amikor a könyvtár régi dolgozói már hozzáláttak a romok eltakarításához. Államunk óriási anyagi és erkölcsi segítséget nyújtott a könyvtári hálózat fejlesztéséhez. A Horthy-korszak 25 éve alatt mindössze 5 új fiókra teltt; 1945 óta harminc fiókkal és több mint 200 állomással bővült a kerületi Szabó Ervin könyvtárak hálózata.

Szabó Ervin követelései megvalósultak. Könyvtárat kaptak a munkáskerületek: Pestszentlőrinc, Pestimre, Csillaghegy, Békásmegyér, Újpest, Sasalomb, Budafok, Csepel, Pesterzsébet, stb. Míg 1938-ban 14 fiókkönyvtárban 19.624 beiratkozott olvasó mintegy 1.000.000 könyvet forgatott — addig ma a főváros 42 kerületi könyvtárában és a hozzájuk tartozó 230 könyvállomáson évente mintegy 3.200.000 könyvet olvas a több mint 110.000 főnyi tagság. S noha a négy évtizednyi 238.000 kötetes gyarapodással ellentétben az elmúlt kilenc esztendőben majd félmillió kötettel nőtt a fiókok állománya, a rohamosan növekvő olvasótábor ez a gyarapodás sem elégíti ki kellőképpen. Nagy hiány van klasszikusokban, de ezen csak könyvkiadásunk segíthet.

Szabó Ervin szellemét ápolják a könyvtárosok, amikor »kimennek« a könyvraktárból az emberek közé, a strandokra, a terekre, a parkokba. A strand és parkkönyvtárak hálózatát s a fiókokat jól egészíti ki a három vilamos mozgókönyvtár és a könyvtárközi kölcsönzésnek is biztató kezdetei vannak a fiókokban.

A központi Szabó Ervin Könyvtár hatalmas utat tett meg a felszabadulás óta. Azelőtt néhány klasszikuson kívül nem vásároltak szépirodalmat, ma

rendszeresen folyik a szépirodalmi és ifjúsági művek beszerzése, és a könyvtár évenként mintegy 15—20.000 kötetrel gyarapszik. Havonként kb. 8000 tag olvas a három kényelmesen berendezett olvasóteremben. Az állomány 261.000 kötetről kilenc év alatt 476.000-re növekedett, és majd tízezer állandó tagja van a könyvtárnak.

Szabó Ervin elgondolásait továbbvive, a könyvtár erőteljesen fejleszti társadalomtudományi szakanyagát, lehetőleg beszerzi a nyugati országokban megjelenő ily jellegű fontosabb munkákat is. Szabó Ervin gyakorlatát folytatva a könyvtár kitűnő bibliográfiákat ad ki aktuális kérdésekről, és jól használható olvasóterveket készít a kezdő olvasók segítésére. Értékes és lényegpótló a »Világirodalom klasszikusai« c. bibliográfia-sorozat.

Az itt felvázoltak parányi töredékét sem adják a hatalmas könyvtár sokoldalú munkájának és problematikájának. Könyvet lehetne (sőt kellene!) írni Magyarország legnagyobb hatású könyvtári szervezetének munkájáról és módszereiről.

Végül, de nem utolsósorban nem hagyhatjuk említés nélkül az olvasókkal való foglalkozás rendkívüli fejlettségét, ami egyaránt jellemző valamennyi Szabó Ervin kerületi könyvtárra.

Az áldozatos életű alapító, a nagy tudós szelleme — átültetve mai életünk termékeny talajába — ott virágzik a hatalmas könyvtári szervezet minden dolgozójának napi munkájában. Fél százados jubileumuk alkalmából sok sikert kívánunk a fővárosi művelődésügy lelkes harcosainak, akik továbbfejlesztették Szabó Ervin legmerészebb elképzeléseit is, évszázadok mulasztását pótolva néhány kurta esztendő alatt.

GYORI GYÖRGY